„Femeile despre femei." Afirmarea *conştiinţei* feministe reflectată în presa românească din Transilvania*

Dr. GEORGETA FODOR
Universitatea „Petru Maior" Târgu-Mureş

Abstract

„Women about Women." The Affirmation of the Feminist Consciousness Reflected in the Romanian Press in Transylvania

The present study intends to reveal a feature of the process by which women developed a gender consciousness. In fact the study has at its basis the work of the American researcher Gerda Lerner, the author of a well documented work on the evolution of the feminist consciousness in Western Europe and America. We tried to stress the extent by which the Romanian women from Transylvania of the second half of the XIXth century had gone through a similar process of creating a feminist consciousness. As a methodology, we researched the Romanian journals of the XIXth century in an effort of identifying the public arguments women used to express themselves as being part of a discriminated gender. Not only the ideas women expressed in the public space were subject of our analysis but also the shape these women gave to their message in order to adjust it to the one disseminated by men.

* Această lucrare este rezultat al Programului Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Axa prioritară 1. *Educaţia şi formarea profesională în sprijinul creşterii economice şi dezvoltării societăţii bazate pe cunoaştere*; Domeniul major de intervenţie 1.5 Programe doctorale şi post-doctorale în sprijinul cercetării; Titlul proiectului*:* ***Reţea transnaţională de management integrat al cercetării postdoctorale în domeniul Comunicarea ştiinţei. Construcţie instituţională (şcoală postdoctorală) şi program de burse (CommScie)***. Numărul de identificare al contractului: POSDRU /89/1.5/S/63663.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

Keywords: *women, consciousness, journals, XIXth century, Transylvania.*

Rezultatele cercetărilor asupra istoriei femeii au accentuat, şi pe bună dreptate, lungul drum pe care femeia l-a avut de parcurs de la inegalitate şi discriminare la egalitatea de gen. Fără îndoială ne aflăm în faţa unui proces care nu poate fi înţeles decât printr-o abordare braudeliană, a duratei lungi. Nu avem de-a face cu un proces linear, căci el a fost marcat deopotrivă de momente de stagnare sau chiar de regres. Având curiozitatea specifică istoricului, este firesc să se fi născut şi dorinţa de a răspunde la întrebarea: de ce a fost nevoie de o perioadă atât de îndelungată în care genul feminin a ajuns să fie considerat ca fiind jumătatea egală a omenirii.

Prezenta expunere îşi asumă intenţia de a puncta unul dintre aspectele fundamentale ale acestui proces, într-o manieră distinctă, şi anume pornind de la lectura unei cărţi extrem de fascinante, care a adus istoriei feminine o întregire documentară, dar care, totodată, poate să deschidă noi perspective de cercetare la nivelul istoriografiei româneşti. Lucrarea la care facem referire aparţine cercetătoarei americane Gerda Lerner, ***The Creation of the Feminist Consciousness. From the Middle Agest to the Eighteen Century***, Oxford University Press, 1993, în care autoarea expune într-o manieră cronologică îndelungatul proces care a dus la afirmarea conştiinţei feministe. În viziunea sa, această conştiinţă feministă se defineşte prin cinci trăsături fundamentale:

1. Realizarea de către femei a faptului că aparţin unui grup subordonat şi că, în calitate de membru al unui astfel de grup, ele au suferit nedreptăţi;
2. Recunoaşterea faptului că acest statut de inferioritate nu este natural, ci determinat social;
3. Naşterea unei solidarităţi feminine (*sense of sisterhood*);
4. Definirea de către ele însele a obiectivelor de atins şi a strategiilor de adoptat pentru schimbarea condiţiei lor;

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

5. Dezvoltarea unei viziuni alternative (cu cea dominantă masculină) asupra viitorului,[1]

Doar când aceste condiţii au fost atinse s-a putut afirma mişcarea feministă, doar astfel a putut începe procesul de emancipare al femeii.

Dincolo de cauzele care au făcut ca istoria femeii să se scrie mult mai târziu decât cea „masculină," autoarea a încercat să determine găsirea unor puncte de reper în evoluţia conştiinţei feministe. Întrebarea enunţată la început rămâne o constantă a căutărilor: *De ce conştiinţa feministă s-a afirmat atât de târziu*? Răspunsul poate fi găsit doar printr-o atentă sondare a trecutului, iar din această perspectivă explicaţiile nu mai sunt de mult o noutate, prin raportarea fie la contextul social, politic, economic, cultural şi, nu în ultimul rând, religios. Am fi tentaţi să considerăm poate că cel religios este determinant şi că în „*înapoierea sexului feminin*" trebuie căutată această întârziere; şi totuşi, ea nu e decât unul dintre factorii care au pecetluit soarta femeii pentru mai multe secole. Într-adevăr, cel religios a fost unul foarte puternic, determinant atâta vreme cât religia şi Biserica au dominat nu doar spaţiul spiritual, ci şi cel privat, familial. Într-adevăr, discursul ecleziastic, atât cel catolic, cât şi cel ortodox, a făcut din femeie un subordonat, labil fizic, dar şi psihic, al soţului ei. Însă, dincolo de această reprezentare ce poate fi numită oficială, realitatea cotidiană a testat faptul că au existat încă din evul mediu femei active, care au găsit mijloacele de a depăşi acest discurs „discriminator." Este însă la fel de adevărat că vorbim doar de excepţii şi că, în durat lungă şi coroborând toţi aceşti factori - de la politici la cei religioşi - au făcut ca afirmarea conştiinţei feminine să se facă foarte târziu, abia în secolul al XIX-lea şi chiar şi în ţările mai avansate din vest. Aceasta nu înseamnă că femeia a rămas până în epoca modernă în afara istoriei căci voci feminine se aud încă din evul mediu chiar dacă, procentual vorbind, ele sunt foarte puţine. Unul dintre cele mai cunoscute cazuri este cel al călugăriţei Hildegard von Bingen.

[1] Gerda Lerner, ***The Creation of Feminist Consciousness. From the Middle Ages to Eighteen-seventy***, New York, Oxford University Press, 1993, p. 274.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

În Renaştere, vocile femeilor se vor ridica, astfel cum spunea Madeleine Lazard, la „*o şoaptă*." Dintre ele, Christine de Pisan rămâne prima femeie care şi-a câştigat existenţa din scris, aceea care a inaugurat, prin cartea sa, ***Cetatea doamnelor***, celebra *querelles des femmes*. Această caracteristică a afirmării gândirii feminine - individualitatea, înţeleasă ca exprimarea independent de scrieri anterioare - a amânat pentru un timp afirmarea acestei conştiinţe feministe. Gerda Lerner afirma că femeile care-şi exprimă şi conştientizează statutul de inferioritate pe care îl au nu fac decât să reia temele abordate de predecesoarele lor, dar fără să fi cunoscut concluziile la care au ajuns acestea. Este ceea ce autoarea mai sus citată numeşte ca fiind „*reinventing the wheel*." Femeile au gândit şi s-au exprimat în scris fără să fi ştiut că şi alte femei au gândit în aceeaşi manieră. Doar astfel se explică de ce la distanţe mari de timp, femei de origini diferite şi la momente distincte din istorie ajung la aceleaşi concluzii.

Atare situaţie este complet diferită dacă comparăm progresele înregistrate de către gândirea masculină, chiar şi în materie de femei; astfel, dacă ei au construit mereu de pe umerii giganţi ai strămoşilor, femeile au rămas, cu puţine excepţii, izolate unele de altele. Şi după ce că numărul celor care scriau era foarte mic, ele nici nu au avut contact unele cu altele, reinventând iar şi iar roata.

Situaţia se va schimba considerabil la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi mai apoi în secolul al XIX-lea. Revoluţia industrială este şi marea revoluţie feminină. Ea este aceea care va aduce femeia mult mai pregnant în cadrul social. Dar la fel de importante vor fi fost şi revoluţiile democratice, începând cu cea din 1789. Emanciparea din sfera privată, de sub tutela bărbaţilor, se va face însă treptat; avem o revoluţie, dar una ale cărei efecte vor fi cu adevărat vizibile abia cu sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, când femeile încep să dobândească şi drepturi cetăţeneşti. Nu vorbim însă de un proces omogen, evoluţia statutului femeii se adaptează la contextul naţional. Vorbim, dincolo de trăsăturile generale, de particularisme. De pildă, chiar şi acolo unde revoluţia industrială nu şi-a făcut simţită prezenţa în mod pregnant, toate acele progrese aduse de revoluţiile democratice au însemnat un pas înainte spre emanciparea

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

feminină. Femeile vor prinde curaj în a-şi susţine cauza propriului sex. În plus, numărul celor care îşi vor asuma idealul emancipării va fi, treptat, egal cu acela al bărbaţilor care se pronunţă acum asupra „*chestiunii femeii*."[2]

Publicistica va fi un mijloc privilegiat pentru a susţine cauza propriului sex. Ea reprezintă totodată şi în cazul transilvănean sursa care ne permite identificarea modului în care conştiinţa feministă se construieşte şi se afirmă. În baza studiilor redactate anterior şi consacrate modului în care presa românească transilvăneană expune dezbaterea privind rolul femeii în societate, suntem în măsură să afirmăm că, şi în cazul româncelor transilvănene, afirmarea conştiinţei feminine este un fapt databil în secolul al XIX-lea.[3]

Dar, cum dincolo de trăsăturile general valabile tuturor mişcărilor feministe, fiecare mişcare porneşte de la caracteristicile naţionale, astfel şi feminismul românesc în haina sa transilvăneană îşi are propriile particularităţi.

De precizat rămâne şi faptul că ne aflăm în faţa unui proiect ce impune aprofundări viitoare şi tocmai de aceea ne limităm deocamdată la punctarea câtorva aspecte privind modul în care româncele transilvănene îşi exprimă în scris atitudinea vizavi de condiţia propriului sex. Este reprezentativ totodată a marca modul în care reprezentantele sexului feminin îşi integrează discursul, adaptându-l de fapt la contextul social, politic, economic şi mai cu seamă naţional, astfel încât să obţină asentimentul celuilalt sex. Atare fapt face trimitere la un alt aspect pe care Gerda Lerner l-a evidenţiat în cercetările sale şi anume că femeile, atunci când prind curajul de a scrie şi de a-şi face publice opiniile, se simt oarecum obligate să se justifice, să exprime în mod explicit motivele care le-au determinat să scrie. Pornind de la aceste justificări se va naşte, treptat, ceea

---

[2] Gisela Bock, ***Femeia în istoria Europei. Din Evul Mediu până în zilele noastre***, Iaşi, Editura Polirom, 2002.

[3] Georgeta Fodor, ***Women as Topic of „Intellectual Debates." Case study: „Amiculu Familiei,"*** în ***Studia Universitatis Petru Maior. Series Historia***, 11, 2011, p. 89-98.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

ce putem numi ca fiind o conştiinţă feministă. Deopotrivă interesante sunt şi aceste explicaţii date şi care se integrează perfect în contextul epocii. Astfel, dacă în evul mediu argumentul folosit era inspiraţia sau revelaţia divină (care le-a impus să-şi facă publice gândurile), pe care nici chiar bărbaţii nu le puteau contesta, în epoca modernă argumentele se „*naţionalizează*," autorizarea româncelor, de pildă, va fi datoria lor naţională.

Într-adevăr, comparativ cu spaţiul occidental, vocile româncelor transilvănene din presă sunt mult mai puţine. Contextul şi cadrul privat, dominant masculin, nu le-au permis să ajungă la acel nivel de conştientizare al statutului inferior al propriului sex decât mult mai târziu. Abia cu secolul al XIX-lea se vor înregistra din ce în ce mai consecvent voci feminine, care luptă pentru emancipare culturală în primul rând. Dar, nici chiar în acest veac, cele care se vor exprima nu sunt oricine. Doar fiice, soţii din familiile claselor de mijloc - burghezi şi mai cu seamă intelectuali - ajung să aibă această oportunitate. Cel puţin două sunt motivele care explică o atare realitate: ele provin din familii care au o bază materială suficient de prosperă pentru a-şi permite să susţină şi educarea fiicelor, în condiţiile în care şcolile de fete apar relativ târziu şi într-un număr mic, sau, în al doilea rând, este vorba despre părinţi conştienţi de importanţa pe care educarea fetelor o joacă în societatea timpului lor. În plus, fetele din aceste familii au avantajul accesului la o literatură care să le permită să-şi dezvolte capacităţile intelectuale, să le racordeze la fluxul informaţional din Occident. Dovadă în acest sens stau trimiterile bibliografice pe care ele le fac în cuprinsul articolelor pe care le publică. Deşi afirmarea conştiinţei feministe rămâne rezultatul unui proces de *brainstorming* al reprezentantelor sexului feminin, această afirmare şi definire a unui nou model, precum şi a rolului pe care aceasta trebuia să îl deţină în societate şi în familie, se va defini, după cum este şi firesc de altfel, printr-o permanentă raportare la modelul feminin pe care îl construiesc bărbaţii. Credem că nu lipsită de interes ar fi şi o comparaţie între cele două modele: cel masculin, a cărui proces de gestaţie are o vechime de secole şi, respectiv, cel feminin, aflat, în cazul românesc, abia la începuturile sale.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

Ne limităm deocamdată la a delimita doar pe cel feminin, aşa cum poate fi el surprins prin analiza ziarelor româneşti din Transilvania veacului al XIX-lea, şi doar cele care să ne permită a puncta câteva repere din istoria afirmării conştiinţei feministe din acest spaţiu. În acest sens, ne vom centra analiza asupra articolelor semnate de autori-femei, care au fost publicate în unele dintre cele mai prestigioase publicaţii româneşti ale timpului.

În numărul din 1/13 august 1878, la rubrica ***Studii sociale*** din ***Amiculu Familiei***, se regăseşte un articol care citează un discurs ţinut de către *Paulina Zaharescu*, directoarea şcolii profesionale de fete din Bucureşti, cu prilejul unei ceremonii de decernare a premiilor. Discursul reprezintă de fapt un expozeu istoric asupra evoluţiei drepturilor femeii la educaţie: Antichitatea - refuză accesul femeii la cunoaştere; virtuţile creştinismului, graţie căruia femeia începe „*a fi considerată cá omu*," adică ea câştigă în respect şi stimă dar continuă a fi „*sclava ignoranţei*;" epoca modernă, când femeia se ridică şi îşi spune cuvântul (sfârşitul secolului al XVIII-lea).[4] Întregul discurs pune de fapt accentul asupra utilităţii educaţiei pentru femei. Este subliniată, de pildă, ideea - pe care o regăsim de altfel în numeroase articole - potrivit căreia educaţia femeilor reprezintă o necesitate a timpului, dar că această educaţie nu va „deturna" menirea primordială a femeii: de a fi o mamă bună, o soţie morală şi devotată.[5]

Interesantă sau poate duplicitară? - lăsând loc interpretărilor - este precizarea pe care editorul o face înainte de a cita întregul discurs al Paulinei Zaharescu, el menţionând că motivul pentru care acesta este prezentat în acest număr este unul exclusiv literar: „*pentru valórea-i literaria lasamu se urmeze aici*."[6]

Valoarea discursului pentru delimitarea contururilor conştiinţei feminine este definitorie. Chiar dacă Paulina Zaharescu vine din Regat, valoarea afirmaţiilor sale rămâne, mai cu seamă că articolul este redat într-o gazetă din Transilvania şi cu o trimitere explicită la situaţia româncelor de

[4] ***Amicul Familiei***, nr. 1, 1/13 august 1878, p. 11.
[5] ***Ibidem***.
[6] ***Ibidem***.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

aici, care ar trebui să ia exemplul. Că vorbim despre o conştiinţă feministă clar afirmată în cazul Paulinei Zaharescu, stă drept dovadă însăşi acel expozeu asupra istoriei femeii. Este însă la fel de adevărat şi că autoarea nu se delimitează de tipar: femeia este în continuare fiica, soţia, mama. Dar şi din această perspectivă comunitatea de destin cu contemporanele sale e la fel de evidentă. Ea este vocea „*femeii române*," „*jun'a romana*," influenţată de progresul european. Pronumele „*Ea*" e folosit generic pentru toate femeile române care au *„aspiraţii*" de a se ridica „*prin cultur'a spiritului şi a animei într-o positiune mai înaltă*." Şi nu este vorba doar de o identitate naţională, ci de una general universală, căci femeia română este alăturată „*cu femeile teriloru celoru mai civilisate*." Aceeaşi conştiinţă a apartenenţei la un grup „discriminat" reiese şi din apelul pe care ea îl face vizavi de acordarea şansei la educaţie pentru femei: „*femei'a romana doresce progresulu si merita, ca cei in dreptu se se ocupe cu ace'asi solicitudine de educatiunea si instructiunea ei, cá si de a barbatului*." Deşi este vorba doar de domeniul educaţiei, faptul că Paulina cere o egalitate de gen reprezintă un alt element cheie pentru ilustrarea modului şi direcţiei în care se ridică mişcarea de emancipare a femeii.

De remarcat sunt şi articolele care sunt semnate cu pseudonim. Cum ar trebui interpretată această practică? De altfel, ea este destul de frecvent întâlnită şi în vestul european, unde avem femei care preferă să îşi ascundă identitatea sub pseudonim sau să îşi alăture numele de cel al unui bărbat, pentru e evita critica sau pentru a da mai mult credit operelor sale. E poate şi o dovadă a nesiguranţei, o teamă de a fi îndrăznit poate să intervină într-un domeniu ce multă vreme a fost unul rezervat exclusiv bărbaţilor. Practica o vedem testată şi în presa românească.

Un astfel de articol apare tot în ***Amiculu Familiei***, numărul 7 din 1/13 noiembrie 1878. După pseudonim, *Hygea* nu poate fi decât o femeie, o femeie educată cu cunoştinţe de mitologie greacă. Articolul este de fapt o prezentare referitoare la „*datinile unor femei europene*." El se adresează mai întâi cititoarelor şi apoi şi cititorilor. Identitatea de gen/conştiinţa feministă e afirmată „*femeile nóstre*," la fel şi perspectiva asupra propriului gen: femeile noastre, „*femeile civilisatiunei şi ale progresului*" şi delimitarea de celelalte, adică de „*femeile din Orientu*," opuse „*occidentalelor*," în rândul cărora sunt incluse şi

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

româncele. Că autoarea este o femeie educată stau dovadă şi citatele din Michelet, Huxley, Wallace, Rousseau, Darwin. Şi formulele de adresare, generice, toate fac referire la o conştiinţă feministă, căci autoarea se identifică şi ea cu contemporanele sale: „*s'au ocupatu de noi*;" „*noi suntem*;" „*dómnele mele*." Utilizarea pseudonimului îi oferă, de asemenea, doza de curaj în a încheia articolul într-o notă de sarcasm: „*Barbatii déra se remâna si mai departe domnitorii creatiunei, si noi femeile turmentulu superioru alu barbatului, jumetatea lui optima, oleu in otietulu barbatimei si – amic'a loru cea mai sincera si mai fidela… Ve salutu, visuriloru fantesiei! Ve salutu domnitoriloru creatiunei*!"[7]

Dar una dintre cele mai clare afirmări a conştiinţei feminine o regăsim în articolul semnat de către *Emilia Lungu*. Titlul este cât se poate de convingător - ***Femei'a Română*** - publicat de asemenea în ***Amiculu Familiei***, numerele 8-11 din noiembrie 1879.[8] Încă din moto-ul ales de autoare avem o primă menţiune a însăşi conceptului de „*conştiinţă feminină*:" *„Dati femeiei consciinti'a de ce este ea; si in curêndu va invetiá a fi cum trebue se fia!*"

Importantă este şi interogaţia, tipică de altfel pentru procesul de afirmare a unei conştiinţe de gen: „*Ce este femeia?*". Întregul articol se prezintă deci ca fiind o pledoarie în favoarea sexului feminin, dar deopotrivă şi o critică acerbă, şi fără nici o urmă de teamă a moravurilor şi practicilor sexului dominant. Un expozeu al calităţilor şi influenţei determinante pe care femeile o au în plan familial, dar şi social. La fel ca şi Paulina Zaharescu, şi Emilia Lungu insistă asupra necesităţii educării femeii ca fiind o condiţie indispensabilă a emancipării. Educaţia nu mai apare ca un apanaj al bărbaţilor, ci un drept natural al femeii. Nu este neapărat o pledoarie pentru feminism, ci mai cu seamă un apel pentru repararea unei nedreptăţi comise şi care se perpetua de secole. În acest caz, argumentul suprem invocat de autoare este maternitatea. Din perspectiva raţionamentelor pe

[7] ***Ibidem***.

[8] ***Amiculu Familiei***, nr. 8, 13/25 noiembrie, 1879; nr. 9, 20 noiembrie/2 decembrie, 1879; nr. 10, 27noiembrie/7 decembrie, 1879; nr. 11, 4/16 decembrie, 1879.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

care femeile, la nivel european şi nu numai, le-au invocat înspre susţinerea cauzei propriului sex acesta este cel mai des invocat.

Gerda Lerner subliniase pertinent acele modalităţi prin care femeile au găsit legitimitatea de a vorbi şi a se afirma ca gen. Dintre ele, „autorizarea" prin maternitate a ocupat un loc primordial. Potrivit cercetătoarei americane, alături de femeile mistice şi cele motivate de impulsuri religioase, au existat întotdeauna altele, care au căutat o altă sursă a autorităţii feminine, iar aceasta a fost găsită în experienţa cea mai comună a femeilor – maternitatea.[9] În calitatea lor de mame, datoria femeilor de a educa tinerii a conferit femeilor autoritatea de a-şi exprima ideile pe o gamă largă de subiecte: înarmate cu o armă atât de puternică, ele au avut curajul să dea sfaturi, instrucţiuni de morală şi chiar să ofere interpretări teologice.[10] În epoca modernă, femeile vor ajunge să dea formă cererilor la egalitate. având la bază argumentul maternităţii şi mai apoi ajungând la conturarea unei conştiinţe de grup.[11]

Chiar dacă autoarea nu analizează şi situaţia din spaţiul central-est european, suntem îndreptăţiţi a afirma faptul că şi aici argumentul maternităţii este cel mai puternic, cel mai frecvent invocat de către femeile implicate în dezbaterea dintre sexe. Dar şi bărbaţii se vor folosi, cu aceeaşi frecvenţă, de acest argument, fie în susţinerea cauzei progresului feminin, fie în negarea dreptului la acest progres.

Emilia Lungu este doar una dintre vocile feminine prezente în presă care se foloseşte, în susţinerea cauzei propriului sex, de acest argument al maternităţii, întărit - şi aceasta este o altă caracteristică evoluţiei problematicii feminine în spaţiul românesc transilvănean - de cel al naţionalismului: maternitatea şi naţiunea sunt elementele cheie ale procesului de dezvoltare a conştiinţei femeii române. Această asociere este determinantă prin optica interpretării că femeia, în calitatea ei de mamă, reprezintă de fapt cheia progresului unei naţiuni.

---

[9] Gerda Lerner, ***op.cit.***, p. 116.

[10] ***Ibidem***.

[11] ***Ibidem***.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

Din perspectiva afirmării conştiinţei feminine, argumentul maternităţii este şi el de perceput ca fiind o dovadă a acestei afirmări a conştiinţei feministe, în condiţiile în care el este leitmotivul articolelor semnate de către femei. Fiecare perspectivă a maternităţii[12] este cu chibzuinţă „exploatată," iar cea de *educator al naţiunii* este fără îndoială cea mai titrată. Această asociere nu este exclusiv românească; de fapt, după cum afirma Gerda Lerner, tema importanţei educaţiei femeii este una dintre cele care vor reapărea cu forţă la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea în Franţa, Germania, America.[13] Faptul că şi româncele din Transilvania ajung la concluzii similare celor ale femeilor din Occident nu poate decât să confirme, o dată în plus, concluzia cercetătoarei americane vizavi de faptul că, în lungul proces de definire a conştiinţei feministe, femeile au „*reinventat iar şi iar roata*."

Tot despre o conştiinţă feministă afirmată este vorba şi în apelurile cu scop caritabil, cel mai adesea adresate de către reprezentantele Reuniunilor de femei din Transilvania către conaţionalele lor, căci solidaritatea feminină trebuie şi ea înţeleasă ca fiind un indiciu al afirmării conştiinţei feminine. Această conştiinţă comună este argumentul în favoarea coalizării eforturilor femeilor înspre întrajutorarea celor defavorizaţi social sau pentru organizarea altor evenimente cu scop caritabil. Astfel de apeluri sunt frecvent întâlnite în presă.

---

[12] Potrivit Gerdei Lerner, conceptul de maternitate conţine de fapt o varietate de sensuri: există perspectiva fizică a maternităţii, înţeleasă atât ca abilitatea de a naşte, dar şi practică a creşterii copiilor; există apoi „*maternitatea*" ca şi instituţie sau „*maternitatea ca şi construcţie socială*." Aceasta cuprinde mijloacele legale, economice şi sociale prin care societatea defineşte rolurile, drepturile şi îndatoririle mamei. La fel de pertinentă este şi observaţia că „*instituţia maternităţii*" se schimbă în timp şi e sensibil diferită de la un teritoriu la altul sau când el se aplică femeilor aparţinând unor grupuri etnice sau rasiale diferite. Mai există, de asemenea, şi ideologia maternităţii, sensul său simbolic astfel cum a fost ea definită în perioade sau circumstanţe diferite.

[13] Gerda Lerner, ***op. cit.***, p. 212.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

De pildă, ***Amiculu Familiei***, numărul 1 din 1/23 ianuarie 1881 publica ***Apelu catra tote damele romane***. El se adresa *„Onorabile<lor> Domne si Domnisiore Amabile Sorori*," a căror misiune - o altă dovadă a conştiinţei unităţii de destin - este de fapt una dintre cele mai *„nobile misiuni a secsului nostru este ace'a de a ajuta pre cei lipsiti si a mângaia pre cei necajiti*."[14]

O altă dovadă a conştiinţei unităţii de destin apare chiar şi în articolele în care autoarele sunt angajate în polemici cu „*surorile nóstre*." Facem referinţă la un articol publicat în ***Familia*** din 1886, ***Cerem şcólă pentru fete!***. Deşi nesemnat, este evident că autorul este de sex feminin. Ea răspunde de fapt unor acuzaţii ce par să fi venit din partea unor femei vizavi de deschiderea şcolii de fete a Reuniunii. Chiar dacă ne aflăm de fapt în faţa unui protest, a unei voci feminine revoltate de presupusele acuzaţii din partea „*surorilor din provincie*," afirmarea conştiinţei feministe este din nou prezentă. De subliniat este însă şi identitatea naţională, ca parte fundamentală a procesului de construcţie a conştiinţei feminine în spaţiul transilvănean. Dovadă stau, de pildă, formulările precum „*societatea străinelor*" sau „*femeile de alte neamuri*," „*femeia germană*."[15]

În ce măsură această conştiinţă feministă se armonizează, uneori până la suprapunere, cu modelul feminin construit de către bărbaţi? O simplă evaluare cantitativă testează importanţa pe care chestiunea feminină o ocupă în publicistica românească. Este evident că impactul pe care opinia aproape unanimă a autorilor de articole (bărbaţi) a fost unul decisiv pentru formarea conştiinţei feministe. Acest impact este evident şi la nivelul articolelor semnate de femei, în care reprezentarea femeii coincide cu modelul construit de către autorii bărbaţi. Elementele cheie ale modelului feminin construit de către autori se concentrează asupra virtuţilor maternităţii, plusând mai cu seamă pe rolul de educator al mamei şi, prin extensie, postura acesteia de educator al neamului, deci un bun cetăţean; aşadar, exact aceleaşi trăsături prin care se defineşte modelul feminin în viziunea autoarelor.

[14] ***Amiculu Familiei***, nr. 1, 1/23 ianuarie 1881, p. 11.
[15] ***Familia***, nr. 5, 1886, p. 55.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

Una dintre cele mai semnificative creionări ale portretului feminin îi aparţine lui B. P. Haşdeu. Ne aflăm, de fapt, în faţa unei pledoarii în favoarea virtuţilor maternităţii, care se regăseşte în articolul ***Mum'a,*** din 1/13 august 1879. Fragment se pare dintr-o conferinţă, articolul este un elogiu adus mamei şi calităţii sale de educator. Potrivit autorului, femeia/mama este aceea care pune bazele educaţiei copilului: „*In crescerea copilului, care incepe cu nascerea seau mai bene cu conceptiunea, influent'a mumei este cea de antaia in privinti'a tempului, cea mai de aprópe in legaturile firesci. Betranulu profetu arabu avea dreptate: Omulu nasce din femeia mai multu decâtu din barbatu…in braciale si la anim'a mumei, copilulu primesce educatiunea s'a primordiala.*"[16] Ea este fiinţa primordială, succesoarea Fecioarei Maria. Rolul acesteia este unul pozitiv, deşi autorul nu uită păcatul originar; acesta este însă diminuat prin virtuţile pozitive acordate acum femeii: „*O buze ale femeei, voi ne-aţi sedusu in Adamu, éta cá Ddiue v'au facutu demne de a ne invetiá adeverulu se de a ne revelá fiinti'a s'a!*"[17]

Haşdeu este doar unul dintre intelectualii români care se implică în dezbaterea privind femeia şi destinul ei. Alături de el, un alt nume rezonant şi fără îndoială formator de opinii rămâne George Bariţiu, unul dintre principalii susţinători ai dreptului femeii la educaţie. Dovada o reprezintă multitudinea de prelegeri şi articole publicate în principalele publicaţii transilvănene. Citătm, de pildă, discursul ţinut în cadrul adunării Astrei, din 10 august 1869, de la Siomcuta, a cărui temă este tocmai „*educaţia femeilor la naţiunea română*," un veritabil articol program privind principiile după care trebuia să se organizeze „*educatiunea si institutiunea femeiloru nostre.*"[18]

Considerăm că întreaga dezbatere asupra rolului femeii în societate a avut un veritabil rol formator pentru conştiinţa feminină. Şi nu doar trăsăturile comune ale discursurilor autorilor bărbaţi şi femei confirmă această teorie, ci şi însăşi preluarea *ad litteram* a unor discursuri semnate de autori bărbaţi de către femei. Un astfel de exemplu, ce-i drept singurul pe care l-am identificat până în acest moment în presa românească

[16] ***Amiculu Familiei***, nr. 1/13 august 1879, p. 1.

[17] ***Ibidem***.

[18] ***Transilvania***, nr. 17, 1 septembrie , 1869, p. 199-202.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)

transilvăneană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este cel al învăţătoarei *Sofia Bria*, a cărei viziune asupra propriului sex este de fapt o preluare aproape în întregime a unui text semnat de un bărbat, Vasile Pop, care publicase cu câteva decenii mai devreme un articol, ***Despre crescerea feteloru***.[19] Sofia Bria schimbă într-adevăr titlul: ***Datorinti'a mameloru façia de crescerea si educatiunea copiiloru***, dar nu şi conţinutul. Şi totuşi, conştiinţa feministă se afirmă chiar şi aşa: moto-ul „*Romance, fi-ti marite voi in barbatii vostri! Voi binecuventate in fiii vostri fi-ţi!*,"[20] precum şi în încheierea articolului: „*la lucru dara mameloru*."[21]

Însumând, o dată în plus, una dintre observaţiile Gerdei Lerner se dovedeşte validă şi în cazul româncelor transilvănene: „*Dreptul de a învăţa, dreptul de preda, dreptul de a (se) defini*" constituie esenţa procesului de afirmare a conştiinţei femeii române transilvănene. Originală rămâne sinteza care s-a realizat între modelul feminin, construit de către autori bărbaţi, şi cel al femeilor şi mai ales faptul că, încă în această epocă, conştiinţa feminină se pliază după tiparul „masculin."

De asemenea, dacă ne raportăm la cele cinci trăsături fundamentale pe care Gerda Lerner le ataşa definiţiei conştiinţei feministe, e evident faptul că, şi în cazul transilvănean, această conştiinţă trece printr-un proces similar: autoarele citate exprimă apartenenţa la un grup nedreptăţit (1); ele recunosc că această situaţie de inferioritate nu este una naturală, ci determinată social (2); însăşi semantica este o dovadă a solidarităţii (3); ele definesc obiectivele de atins, în primul rând educaţia (4); viziunea asupra viitorului nu este încă alternativă, ci sincronă cu cea masculină a progresului naţiunii române (5).

[19] Vasile Pop, ***Despre crescerea feteloru***, în ***Familia***, nr. 9 din 1867.
[20] ***Transilvania***, nr. 3-4, 1883, p. 21.
[21] ***Ibidem***, p. 24.

BDD-A30287 © 2012 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:35 UTC)